

Waarde van wetenschap

Soms als ik een wetenschappelijke studie lees, maak ik een aantekening in mijn schrift met de intentie ooit in deze ESB-kolommen over deze studie te berichten. Inmiddels is een zodanig lange lijst ontstaan dat het lastig is een keuze te maken. De onderzoeken bieden boeiende inzichten in onder andere sociale mobiliteit, tevredenheid met het leven, intertemporeel keuzegedrag, de manier waarop onze eigen gewoonten en het gedrag van anderen ons arbeidsaanbod bepalen, en de invloed van hormonen op liegen en ander sociaal gedrag. Hoe verschillend deze onderzoeken ook zijn, ze hebben één ding gemeen: ze zijn waardevol en relevant voor de maatschappij.

Vaak gebruiken we het woord 'nuttig' als synoniem voor 'waardevol'. In mijn vorige column heb ik betoogd dat een dergelijke nauwe interpretatie van wetenschappelijke waarde tekortschiet, en zelfs tot gevaarlijke ontwikkelingen kan leiden. Waardevol heeft betrekking op waarden, dat wil zeggen idealen die een groep nastreeft. Waarden weerspiegelen opvattingen over wat wenselijk is. Sociale wetenschappers achten het wenselijk dat hun onderzoek tot verbeteringen in de samenleving leidt. Valorisatie van wetenschappelijke kennis in de sociale wetenschappen kan logischerwijs niet in eerste instantie gericht zijn op economisch gewin, en maatschappelijke relevantie is daarom ook niet eendimensionaal meetbaar in termen van economisch rendement.

De aandacht voor valorisatie is zodanig toegenomen, dat de maatschappelijke relevantie van onderzoek een beoordelingscriterium is geworden. De KNAW-Commissie 'Kwaliteitsindicatoren sociale wetenschappen', die een raamwerk voor de kwaliteitsbeoordeling van sociaal-wetenschappelijk onderzoek ontwikkelt, erkent dit en hanteert een brede interpretatie van wat maatschappelijk relevant is. Op zich lijkt dat zeer goed nieuws voor de wetenschap. Toch zijn er belangrijke risico's voor de waarde van wetenschappelijk onderzoek.

Door het vastleggen van een beoordelingskader wordt onvermijdelijk gefocust op bepaalde dimensies en indicatoren, en ontstaat er een incentive-structuur. Het gevaar is niet alleen dat de prikkels niet goed op de waarden van wetenschappers afgestemd zijn, het bestaan van een incentive-structuur zelf brengt het risico van moreel verval met zich mee. Zeker al sinds Aristoteles wordt in de geesteswetenschappen en sociale wetenschappen onderzoek verricht naar de fundamentele kwestie of (economische) prikkels en marktstructuren ons verleiden morele waarden te verwaarlozen, of zelfs overboord te gooien (Marx, 1904; Weber, 1978; Simmel, 1990; Shleifer, 2004).

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

THOMAS DOHMEN

*Hoogleraar aan de Universiteit Maastricht
en directeur van het Researchcentrum voor
Onderwijs en Arbeidsmarkt*

Een recent laboratoriumexperiment van economen van de universiteit van Bonn levert empirisch bewijs dat markten normen veranderen en morele waarden eroderen. De bereidheid van de deelnemers aan het experiment om een dier te doden, neemt toe wanneer het besluit om te doden in een marktsituatie gevormd wordt. Wellicht is de achteruitgang van de moraal een gevolg van de nadruk die de markt legt op kwantiteiten en prijzen, waardoor we onze waarden uit het oog verliezen. Denkbaar is ook dat marktdeelnemers zich minder verantwoordelijk voelen voor de gevolgen van hun acties. Deze verklaring wordt gesteund door de bevinding dat marktdeelnemers minder vaak aangeven zich schuldig te voelen dan dege-

nen die in een geïsoleerde context over de waarde van het leven van het dier nadenken.

Dit zou ons aan het denken moeten zetten. Zijn marktwerking en (materiële) prikkels altijd wenselijk? Moeten wij ons niet, zoals de politiek filosoof Michael Sandel onlangs nogmaals benadrukte (Sandel, 2012), afvragen wanneer marktwerking gewenst is en wanneer niet? En kunnen we deze vraag beantwoorden zonder na te denken over de waarden die zouden moeten gelden?

Het laboratoriumexperiment biedt interessante invalshoeken om te begrijpen waarom mensen die morele bezwaren uiten tegen kinderarbeid, vormen van uitbuiting, of milieuschade, tegelijkertijd deze waarden negeren wanneer ze als marktdeelnemers op zoek zijn naar de goedkoopste mode, electronica of voedsel. Wellicht beïnvloedt deze studie ook ons oordeel over de zin van kwaliteitsbeoordelingen van wetenschappelijk onderzoek, want er is een interessante analogie die ons hopelijk attent maakt op de valkuilen van dergelijke beoordelingen: de focus op indicatoren en de neiging om de beoordeling op meetbare dimensies te richten, zou ertoe kunnen leiden dat wetenschappelijke waarden eroderen.

LITERATUUR

Marx, K. (1904) *A contribution to the critique of political economy*. Chicago: Kerr.

Sandel, M. (2012) *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Shleifer, A. (2004) Does competition destroy ethical behavior? *American Economic Review*, 94, 414.

Simmel, G. (1990) *The philosophy of money*. Londen/New York: Routledge.

Weber, M. (1978) *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. Berkeley: University of California Press.